

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หาดใหญ่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวจังหวัด ปัจจุบันหาดใหญ่นับได้ว่าเป็นอำเภอหนึ่งที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุดของภาคใต้ การที่หาดใหญ่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังถูกคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยเฉพาะหัวเมืองทางภาคใต้และหัวเมืองมลายูของไทยขณะนั้นกำลังถูกคุกคามจากอังกฤษ จึงทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ขึ้นมา โดยได้แบ่งการก่อสร้างออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก จากสถานี บางกอกน้อยถึงเพชรบุรี (พ.ศ. 2443 – 2445) ช่วงที่สอง เป็นการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ต่อจากเพชรบุรีลงมาทางใต้ต่อกับเขตแดนมลายู (พ.ศ. 2452 – 2462) การสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ในครั้งนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของหาดใหญ่ กล่าวคือ เมื่อเส้นทางรถไฟสายใต้สร้างผ่านมาถึงหาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2458 เส้นทางรถไฟได้มีส่วนทำให้ชุมชนหาดใหญ่ซึ่งในอดีตเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ มีลักษณะเศรษฐกิจแบบพอยังชีพสามารถพัฒนาตนเองจนกลายเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันออกกับหัวเมืองมลายู ซึ่งขณะนั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษ และพัฒนาการดังกล่าวเป็นเหตุให้ชาวจีนจากที่ต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเพื่อประกอบธุรกิจในเมืองหาดใหญ่ และต่อมามีชาวจีนเหล่านี้ก็ได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาให้ชุมชนหาดใหญ่เติบโตขึ้นมาจนเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในภาคใต้อย่างต่อเนื่องนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากที่ได้ทำการสำรวจ และศึกษาข้อมูลงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเมืองหาดใหญ่ พบว่ายังไม่มีผู้ใดเคยทำการศึกษามาก่อน จึงนับได้ว่าผู้ศึกษาเป็นคนแรกที่ได้เป็นผู้ริเริ่มทำการศึกษาในเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าใจถึง สภาพเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของภูมิภาคอยู่บ้าง ได้แก่

พิสมัย นันทแสง. ระบบเทศบาลกับผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2439 – 2476. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของมณฑลนครศรีธรรมราชในช่วงที่ทำการปกครองโดยระบบเทศาภิบาลซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่สินค้าดิบและยางพารากำลังเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากขึ้น จึงทำให้มีการขยายตัวของการผลิตสินค้าดังกล่าว ขณะเดียวกันการปรับปรุงรูปแบบการ ปกครองท้องถิ่นเข้าสู่ระบบเทศาภิบาลทำให้รัฐบาลสามารถเข้าไปควบคุมผลประโยชน์ในท้องถิ่นได้ทั่วถึงซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจต่อมณฑลนครศรีธรรมราชในระยะเวลาดังกล่าว

นันทา แก้วสุวรรณ. พัฒนาการของการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2488 – 2516 . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537 . งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาวะการผลิตและการค้ายางของโลก เนื่องจากแรงผลักดันของสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศโดยเฉพาะสงครามเกาหลีและความขัดแย้งระหว่างประเทศค่ายโลกเสรีและค่ายโลกคอมมิวนิสต์ ซึ่งกลายเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งผลต่อการกำหนดราคาและปริมาณความต้องการยางในตลาดโลก

วิชิต กาฬกาญจน์. นโยบายการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย พ.ศ. 2444 – 2503. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษา นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการผลิตและการค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย ตั้งแต่เริ่มนำเมล็ดพันธุ์ยางพาราเข้ามาเผยแพร่ใน พ.ศ. 2444 จนถึงช่วงที่รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพาราใน พ.ศ. 2503

พรรณี อวนสกุล. กิจการเหมืองแร่ดีบุกกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411 – 2474. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522. งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงความเจริญเติบโตของกิจการเหมืองแร่ดีบุกในภาคใต้นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีการขยายตัวของการทำเหมืองแร่ดีบุกอย่างรวดเร็วจนถึง พ.ศ. 2474 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกโครงการดีบุก

เกื้อกุล ยืนยงอนันต์. การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: หน่วยการศึกษาพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, 2520. และงานของ สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์. บทบาทของประเทศไทยมหาอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระ

มณฑลเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517. งานวิจัย 2 ชิ้นที่กล่าวมาเป็นการศึกษาถึงการพัฒนาการคมนาคมทางบกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการสร้างทางรถไฟซึ่งในขณะนั้นถือได้ว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่ทันสมัยและมีความสำคัญต่อประเทศชาติอย่างมาก

อย่างไรก็ตามนอกจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมายังมีบทความต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่บ้าง เช่น บทความของภูวดล ทรงประเสริฐ. "ทุนนิยมจีนในภาคใต้: บทวิเคราะห์เฉพาะยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์", เศรษฐศาสตร์การเมือง. 6 (1 – 2) 89 – 106 ตุลาคม 2529 – มีนาคม 2530 . บทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาเศรษฐกิจของภาคใต้ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งเปิดโอกาสให้นายทุนจีนเข้ามามีบทบาทและครอบงำทางด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคมของภาคใต้ ขณะที่กลุ่มขุนนางเก่าในท้องถิ่นกำลังตกอยู่ในฐานะใกล้ล้มละลาย

สงบ ส่งเมือง. "วิวัฒนาการเศรษฐกิจภาคใต้", เศรษฐศาสตร์การเมือง. 6(1 – 2) ตุลาคม 2529 – มีนาคม 2530 . บทความชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจของภาคใต้ก่อนเปิดประเทศว่าเป็นการผลิตแบบพอยังชีพ กล่าวคือ การผลิตเกือบทั้งหมดใช้แรงงานมนุษย์หรือสัตว์ในการผลิตทุกขั้นตอน ต่อมาในปี พ.ศ. 2383 ชาวจีนจำนวนมากได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตบางอย่างในภาคใต้ จากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อขายมีส่วนทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจภาคใต้เปลี่ยนแปลงไปหลายประการ กล่าวคือ ก่อให้เกิดการสะสมทุนทั้งภาครัฐและเอกชน การผลิตเพื่อขายได้ขยายตัวจากเศรษฐกิจสาขาเหมืองแร่ไปสู่เศรษฐกิจสาขาอื่น เช่น การปลูกยางพารา เหล่านี้เป็นต้น

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาสภาพโดยทั่วไปของชุมชนขนาดใหญ่ก่อนการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้
2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดเมืองขนาดใหญ่
3. ศึกษาถึงพัฒนาการของเมืองขนาดใหญ่ภายหลังการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จนถึงระยะสงครามโลกครั้งที่ 2

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ครอบคลุมบริเวณพื้นที่ภาคใต้แต่จะเน้นการศึกษาที่ชุมชนขนาดใหญ่เป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางการค้าโดยเห็นได้จากเมื่อมีการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้มาถึง ได้ทำให้ชุมชนขนาดใหญ่พัฒนาขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัดกว่าเมืองอื่นๆ ในภาคใต้ด้วยกัน

ส่วนทางด้านขอบเขตของเวลาที่ใช้ในการศึกษาเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2458 ซึ่งเป็นช่วงที่เส้นทางรถไฟสายใต้สร้างผ่านมาถึงชุมชนขนาดใหญ่และสร้างต่อกับเขตแดนมลายู โดยสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2461 ซึ่งทำให้เกิดพัฒนาการทางเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคใต้อย่างทั่วถึง

ส่วนปีที่สิ้นสุดการศึกษาคือ พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นช่วงที่กิจการรถไฟได้รับความเสียหายอย่างยับเยินจากภัยของสงคราม

แนวคิดสำคัญของการศึกษา

ในอดีตขนาดใหญ่เป็นชุมชนเล็ก ๆ ชุมชนหนึ่งมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ต่อมา ในปี พ.ศ. 2452 มีการสร้างทางรถไฟสายใต้โดยมีเส้นทางผ่านขนาดใหญ่ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ชุมชนขนาดใหญ่กลายเป็นศูนย์กลางของการค้าระหว่างหัวเมืองภาคใต้ฝั่งตะวันออกและหัวเมืองมลายู ซึ่งในขณะนั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นเหตุให้ชาวจีนจากที่ต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเพื่อประกอบธุรกิจและได้มีบทบาทในการพัฒนาให้ชุมชนขนาดใหญ่เติบโตขึ้นเป็นชุมชนเมืองที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในภาคใต้อย่างต่อเนื่องจนถึงระยะสงครามโลกครั้งที่สอง

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการดำเนินการค้นคว้าและวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาตามวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) จากหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ประกอบกับหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) โดยหลักฐานชั้นต้นส่วนใหญ่ได้ค้นคว้ามาจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ส่วนหลักฐานชั้นรองได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทความจากวารสารต่างๆ ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้ามาจากห้องสมุดต่างๆ ดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติและกองจดหมายเหตุแห่งชาติ
3. หอสมุดหนังสือแจกในงานศพ วัดบวรนิเวศวรวิหาร
4. หอสมุดสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ
6. ห้องสมุดประชาชนอำเภอหาดใหญ่
7. ห้องสมุดศูนย์วิจัยการยางสงขลา
8. หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร ฯลฯ

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้ทำการค้นคว้าข้อมูลโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า (Oral History) โดยการสัมภาษณ์และสอบถามจากบุคคลที่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องหรือรู้เห็นเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่กำลังศึกษาจำนวนหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าในการดำเนินการค้นคว้าและวิจัยเรื่องนี้ส่วนใหญ่ จะใช้ข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรองและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกัน

ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทั้งชั้นต้น ชั้นรองเป็นพื้นฐานของการวิจัยเบื้องต้น ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เป็นส่วนเพิ่มเติมหรือยืนยันข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลที่ได้ทั้งจากเอกสารและจากวิธีการประวัติศาสตร์จากการบอกเล่านี้ผู้ศึกษาจะนำมาวิเคราะห์และตีความร่วมกัน เพื่อให้การศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

ส่วนการนำเสนอผลงาน ใช้การนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา เพื่อให้มองเห็นพัฒนาการ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเชิงปริมาณ เช่น การใช้ตารางสถิติต่าง ๆ ช่วยในการอธิบายประกอบด้วย

ปัญหาและข้อจำกัดในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ประสบกับปัญหาและข้อจำกัดค่อนข้างมากพอสมควร โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับข้อมูลทางสถิติและตัวเลขจากเอกสารทางราชการ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างน้อย ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการของเมืองได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้เอกสารชั้นต้นที่ผู้ศึกษาได้ค้นคว้ามาส่วนใหญ่มักจะไม่ค่อยบอกถึงข้อ

มูลทางเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาคอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อข้อมูลทางการเมือง การปกครองมากกว่า ส่วนเอกสารรายงานกิจการรถไฟก็มีไม่ครบ เอกสารที่มีอยู่ส่วนใหญ่มักจะ ขำรดทำให้ข้อมูลบางส่วนขาดหายไป ส่วนหลักฐานการศึกษาเรื่องราวของชุมชนก็ยังมีจำนวนน้อย ผู้ศึกษาจำต้องอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์บ้างในบางส่วนเพื่อเป็นส่วนเสริมในส่วนที่เอกสารไม่มี ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทำให้ผู้ศึกษาต้องประสบปัญหาเช่นกัน เนื่องจากหาผู้ให้สัมภาษณ์ยาก ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุ และบางคนก็ได้ล้มหายตายจากไปแล้ว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ภายหลังการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้จนถึงระยะสงครามโลกครั้งที่สอง
2. เพิ่มองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทางภาคใต้